

Artikel SvD <https://www.svd.se/a/0a203937-9b1c-39d2-a616-9a917a8a3361/mork-skugga-over-de-vita-bussarna>

Mörk skugga över de vita bussarna

2 000 franska krigsfångar offrades för att ge plats åt danskar och norrmän. I de vita bussarna transporterades fångarna mot en, i de flesta fall, säker död. De mindre heroiska sidorna av svenska Röda Korsets insatser under krigsslutet har medvetet förträngts i den svenska historieskrivningen. Den slutsatsen dras i en ny bok.

Thomas Berglund

Publicerad 2005-05-20 i SvD <https://www.svd.se/a/0a203937-9b1c-39d2-a616-9a917a8a3361/mork-skugga-over-de-vita-bussarna>

ARKIVBILD. 1945: SCAN

Vissa händelser runt de vita bussarna tycks helt ha suddats ut ur historieskrivningen. 2000 krigsfångar transporterades i bussarna, de flesta mot en säker död.

Under femtio år har myterna kring de insatser som gjordes av Röda Korsets och Folke Bernadottes vita bussar byggts upp. På senare år har dock uppgifter som tidigare tagits för givna reviderats. På svenska Röda Korsets hemsida kan man till exempel läsa: ”Uppgifterna om hur många som räddades med de vita bussarna har varierat kraftigt. Det har heller inte klargjorts hur stor andel av dessa som var judar.”

Forskarna tror sig nu veta att drygt 15 000 fångar räddades ur tyska koncentrationsläger under några dramatiska veckor från mitten mars till början av maj 1945. Av dessa var

cirka 8 000 norrmän och danskar. Fortfarande förekommer att antalet räddade uppges till nästan det dubbla.

Vissa händelser tycks också helt suddats ut ur historieböckerna. Det visar historikern Ingrid Lomfors i en ny bok, "Blind fläck" - "Minnen och glömska kring svenska Röda Korsets hjälpsats i Tyskland 1945" på Atlantis förlag.

I boken berättar Lomfors om hur de vita bussarna i mars 1945 transporterade 2 000 krigsfångar från koncentrationslägret Neuengamme utanför Hamburg, de flesta mot en säker död. Flertalet var politiska fångar från Frankrike och så gott som alla var i dåligt fysiskt skick.

– Min avsikt med boken är inte att förringa Röda Korsets insatser eller att hitta någon att döma. Dels ville jag ta reda på hur en sådan händelse kan suddas ut ur det kollektiva minnet, dels ville jag ta veta vilka de här människorna var, upprätta deras identitet och på sätt kanske bli en länk till historien, förklarar Ingrid Lomfors.

Genom att gå till källor i framför allt Tyskland och genom att intervjua chaufförer som körde bussarna har bilden av en krass pragmatism som skär sig mot Röda Korsets humanitära ideal växt fram. Transitlägret Neuengamme hade helt enkelt inte plats för de danskar och norrmän som skulle hjälpas hem. När tyskarna föreslog att de vita bussarna skulle transportera bort de sjuka fångarna behövde man fundera mindre än en timme för att svara ja.

– Bernadotte själv, militärt befäl och chaufförer, åtminstone ett hundratal svenskar måste ha känt till detta. Ändå har händelsen förtigits i 60 år, säger Ingrid Lomfors. Det är fullt möjligt, menar Lomfors, att ett nej till tyskarna hade äventyrat hela räddningsaktionen i övrigt. Men det får vi aldrig veta eftersom man valde en enklare utväg.

Thomas Berglund

DAGENS NYHETER.

KULTUR

Arkiv URL: <https://www.dn.se/arkiv/kultur/debatt-vart-behov-av-ett-vitt-samvete-ud-och-folke-bernadotte-var-inte-ovilliga-att-transportera/>

En utskrift från Dagens Nyheter, 2025-04-01 09:50

Debatt: Vårt behov av ett vitt samvete. UD och Folke Bernadotte var inte ovilliga att transportera judar men de stod inte lika högt på dagordningen.

Publicerad 1998-05-20

Radiodokumentären "Ta judarna sist" om Bernadotteaktionen i Nazi-Tyskland (SR P 1 25/4) väckte starka reaktioner.

Upphovsmannen till programmet, Bosse Lindqvist, ger här sin syn på varför mottagandet på sina håll blev så negativt. Är det så att Sveriges alliansfrihet under andra världskriget har gjort oss benägna att glorifiera de få krigshjältar vi har.

Min radiodokumentär "Ta judarna sist" - om den svenska hjälpexpeditionen till Nazi-Tysklands koncentrationsläger - har väckt många upprörda reaktioner i Sverige och Norge.

Prinsessan Christina och Svenska röda korset insinuerar i DN 15/5 att programmet innehåller lögn. Svenska Dagbladets ledarsida kallar dokumentären för "bisarr" och frågar sig hur denna "ovanligt rena och framgångsrika insats" över huvud taget skulle kunna kritiseras

"Vad tänkes Bernadotte ha förbrutit

- Britt-Marie Mattson i GP antyder att det skulle ligga en sionistisk konspiration bakom programmets "misstänkliggöranden" av Bernadotte.

Tvårtemot hävdar historikern Ingrid Lomfors - också i GP - att allt redan är välkänt och utrett sedan lång tid tillbaka - en syn som indignerat förts fram i den norska debatten i Dagsavisen av bland andra historikern Terje Halvorsen.

Brösttonerna, motsägelsefullheten och bristen på sakargument i samtliga reaktioner tyder på en stor motvilja att se dokumentärens egentliga ämne. Programmet handlar inte om huruvida Folke Bernadotte var en god man eller ej. Det handlar inte ens i huvudsak om nedprioriteringen av judar. "Ta judarna sist" tar upp ett ämne som tidigare endast undantagsvis diskuterats eller forskats i - den mycket vidare prioriteringstrappan som expeditionens urval delvis styrdes av, där judarna stod mycket långt ned på dagordningen - precis som många andra delar av mänskligheten.

När expeditionen startade i mars 1945 hade de styrande bakom expeditionen - i första hand svenske utrikesministern Christian Günther med skandinaviska kolleger, i andra hand Bernadotte

som skulle utföra själva jobbet - enats om de första prioriteringarna. Det är ingen nyhet att första platsen reserverades åt danska och norska motståndsmän. Mindre välkänt är däremot att tusentalet fullständigt fria tysk-svenskor, varav relativt många vanliga vardagsnazister, betraktades som lika självklara.

Dessutom förhandlade Bernadotte särskilt om ett mindre antal prinsessor och grevinnor närstående kungahuset. En liten hemlig lista över ett femtiotal utvalda judar figurerade också i sammanhanget.

UD:s PM visar att den svenska expeditionsledningen medvetet överenskom med SS om att vänta med det stora antalet skandinaviska judar. Men mötesprotokollen visar också att Bernadotte då och då tog upp "judefrågan" med sina tyska värdar, som ibland sa ja, ibland sa nej.

UD och Bernadotte var inte ovillig att transportera judar, de stod bara inte lika högt på dagordningen som andra kategorier.

Röda korsets prinsessan Christina och Peter Örn, SvD, med flera hävdar nu att expeditionens prioriterande av vissa fångkategorier framför andra skulle ha dikterats av nazisterna. Tyvärr, måste jag säga, har man bara delvis rätt. Den svenska hjälpexpeditionen skiljer också på folk och få. Den svenska selektionsprocessen syns som tydligast under andra fasen av aktionen.

Även när man - utan tyskarnas inverkan - får göra hela urvalet själv: i mitten av april, när alla skandinaver lyckligt hämtats upp av Röda korset, ger SS-chefen Himmler svenskarna plötsligt lov att hämta vilka man vill ur kvinnolägre Ravensbrück. Trots att döden hotar alla fångar som inte genast hämtas, så beordras nu tjänstgörande officerare att prioritera fångar från västeuropeiska länder.

Plutonchefen Åke Svensson och stabsläkaren Hans Arnoldsson beskriver i memoarer och officiella rapporter hur man skickar in spanare i lägren för att febrilt spåra upp ett fåtal engelskor och amerikanskor. Ordern var att dessa samt fransyskor, belgiskor och holländskor skulle selekteras, på bekostnad av polskor och rumäner med flera. Tyskor nämndes över huvud taget inte.

Enstaka befälhavare som Åke Svensson insåg med tiden det absurda i att följa dessa tidsödande order och öppnade till slut bussdörrarna på vid gavel för att hinna få med så många som möjligt.

Men inte ens när Hitler skjutit sig och Tyskland rasat samman upphör rangordnandet av nationaliteter och religioner. Stabsläkaren Hans Arnoldsson beskriver i tjänsterapporter till Röda korset hemma i Stockholm hur han kommer överens med en SS-officer att hämta upp några hundra fransmän, holländare och belgare ur en större samling Auschwitzfångar som hålls som ett slags gisslan av ett antal SS-män.

I "Ta judarna sist" berättar polsk-amerikanen Benjamin Jacobs, som befann sig i en av SS-männens lador, om hur han försöker ljuga sig ombord på dessa rödakorsfordon genom att hävda att han är fransman.

Lögnen avslöjas dock, varpå Röda korset kör tillbaka Jacobs till dödsväntan hos sina lägervakter.

Prinsessan Christina och Peter Örn, Bernadotteföreningens ordförande Axel Molin med flera försöker nu misskreditera Jacobs vittnesmål. De hävdar att hämtningen - om den ägt rum - utförts av någon annan.

Molin påstår till och med att det kan ha varit vitmålad nazityska fordon. Inga belägg ges dock.

Röda korset bör kanske läsa om fd medarbetaren Hans Arnoldssons rapporter och memoarer samt jämföra dessa med de memoarer och officiella rapporter som finns bland annat i Auschwitzarkivet. Den svenskledda fånghämtningen verifieras dessutom av Jacobs tidigare lägerchef, SS-kommandanten Max Schmidt samt överlevande fd medfångar som bland andra den österrikiskfödde affärsmannen och författaren Leo Klüger. (Se Klügers "Dömd till livet", Bonnier Alba, 1996.

Det finns alltså en mängd vittnesmål - betydligt fler än de som redovisas i dokumentären som styrker att Svenska röda korset hämtade och prioriterade västcuropéer och västallierade.

De som i dag hävdar att Jacobs med flera aldrig hämtades av Bernadotteexpeditionen på grund av att transportfordonen inte var svenskregistrerade, och därmed inte var några "riktiga" vita bussar är förvånansvärt dåligt pålästa. Vad som kännetecknade aktionen från början till slut var att ett flertal nationers transportmedel hela tiden assisterade de svenska vitmålad bussarna. Från första början bidrog tysk järnväg och SS med transporter. Danska och Internationella röda korsens kommer in i bilden redan i halvtid. Att Jacobs körs med Internationella röda korsens fordon är med andra ord regel snarare än undantag. Skulle alla fångar som körts med utländska fordon räknas bort ur statistiken så skulle det inte bli så många kvar för vita bussarna att ta åt sig äran för.

Ett annat exempel på denna aningslöshet ger Röda korset och övriga som refererar till Nationalencyklopedins officiella slutsumma för Bernadotteaktionen - 30 000 räddade, varav 11 000 judar. Dessa siffror är dock kraftigt missvisande och överdrivna. NE:s uppgifter bygger bland annat på amerikanen Steven Kobliks räkneexempel publicerade i "Om vi teg skulle stenarna ropa" (Norstedts, 1987). Men Koblik anger tydligt själv att hans uppskattning av antalet räddade judar bara är en kvalificerad gissning.

Min egen kvalificerade gissning hamnar i nivå med exempelvis Inga Gottfarbs, som arbetade som flyktingmottagare och representant för den judiska flyktingorganisationen The Joint när de vita bussarna återkom till Sverige. I sin rikt dokumenterade "Den livsfarliga glömskan" (Wiken, 1986)

uppskattar hon antalet räddade judar till mellan 3 500 och 4 000.

NE:s siffror inkluderar bland annat tusentals sjuka flyktingar från Bergen-Belsen som accepterades av Sverige efter krigsslutet efter förhandlingar med UNRRA och de allierade ockupationsmakterna - ej med nazisterna och SS-generalen Himmler. Mina beräkningar grundar sig också på att de tågtransporter med vilka det stora antalet räddade judar antas ha kommit faktiskt inte verkar ha omfattat så många judar som man velat tro.

Hur stort det verkliga antalet räddade egentligen var är ännu ej fastlagt. Jag har bara gjort en liten neddykning i arkiven och gör inga anspråk på att sitta inne med någon form av slutlig sanning om hjälpaktionen. Nya dokument kommer att dyka upp och omprövningar kommer att göras. Trots att den svenska hjälpexpeditionen med rätta hyllats för att ha räddat tusentals liv, och därmed är en av de största svenska humanitära krigsinsatserna över huvud taget, så har den fortfarande inte efter ett halvt sekel skärskådats i grunden ens inom den akademiska världen. Kobliks text, som trots sitt lilla omfång på 23 sidor är mycket bra, är fortfarande inte bara det bästa, utan dessutom nästan det enda som gjorts. Utan att vilja förringa Kobliks pionjärarbete är det ändå viktigt att påpeka att det av författaren själv inte var tänkt som den bibel det nu används som.

Varför har då så få velat skärskåda den nationalmyt som hjälpaktionen kommit att bli

Ett skäl är att Sverige inte hade så många krigshjältar efter andra världskriget.

Ett annat är den svenska flyktingpolitiken fram till mitten av kriget. Svenska regeringen stängde gränserna frivilligt, utan att ha en kniv på strupen, medan det fortfarande var möjligt för judar och andra att rädda sig över hit. Det är klart att bilden av en stor och lyckosam Bernadotteaktion är viktig för att skuld känslorna ska minskas en aning.

Vi efterlevande har behövt åtminstone några helgon att se upp till.

Den vedertagna myten om Bernadotte och rödakorsexpeditionen har också blivit en av våra få moderna hjältesagorna, en del av själva svenskheten, ja rent av den egna identiteten.

Bosse Lindquist

Radioproducent med mera

LINDQUIST-BOSSE

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt

DAGENS NYHETER.

KULTURDEBATT

En artikel från Dagens Nyheter, 2005-04-01 00:00

Artikeln är publicerad på <https://www.dn.se/kultur-noje/kulturdebatt/morka-flackar-pa-de-vita-bussarna/>

Kulturdebatt. Mörka fläckar på de vita bussarna

Publicerad 2005-01-26

I år är det sextio år sedan Svenska röda korset räddade tusentals människor från tyska koncentrationsläger till friheten i Sverige. Efter kriget blev minnet av denna heroiska insats en viktig byggsten i konstruktionen av en kollektiv svensk identitet och självbild.

Men hjälpinsatsen hade en mörk baksida. Det förekom bytesshandel i människoliv. I mars 1945 ställdes de vita bussarna i nazisternas tjänst för att förflytta 2.000 franska, ryska och polska fångar. Färden slutade i en humanitär katastrof. Denna händelse, liksom andra blinda fläckar som inte passat in i hjältebilden, har fallit bort ur svensk historieskrivning.

Att det fanns mer tvivelaktiga sidor av de vita bussarnas verksamhet än vad som med åren blivit officiell sanning var känt redan efter kriget. I Sven Frykmans "Röda korsexpeditionen till Tyskland" (1945) berättar chauffören Sten Olsson: "Av de människor vi fraktade till Hannover finns kanske inte många kvar i livet när jag skriver dessa rader. Så som dessa människor behandlades är det inte tillåtet att behandla djur hemma i Sverige. Jag såg med egna ögon hur en vakt slog en fånge i huvudet med gevärskolven så han segnade ned. Denna fånge avled senare på natten i en buss. På den turen påstods det att sju människor dog. Jag var personligen med och bar ut två döda."

Olsson och de andra busschaufförernas berättelser fick dock inte mycket plats när historien om de vita bussarnas skulle skrivas. Närmare efterforskningar som jag gjort visar att dessa tvångsförflyttningar, som alltså Svenska röda korset gjorde sig skyldig till, i själva verket slutade i en humanitär katastrof.

Utifrån tyska, polska, norska och franska källor har jag i boken "Blind fläck", som kommer ut i mars, visat att flertalet av de fångar, som mot sin vilja flyttades med de vita bussarna, med säkerhet avled under eller strax efter transporten.

Den 27-29 mars 1945 var Svenska röda korsets manskap och fordon engagerade i två fångtransporter, mellan koncentrationslägret Neuengamme och Hannover respektive Braunschweig. I varje buss medföljde två SS-vakter. Totalt "avlägsnades" 2.000 sjuka och döende franska, ryska och polska fångar.

Förflyttningen var resultatet av en pragmatisk uppgörelse med den svenska hjälpexpeditionens ledning och lägerkommendant Max Pauly i Neuengamme. I gengäld släpptes lika många norska och danska fångar från olika läger och fördes med bussarna till Neuengamme, i väntan på färd till Sverige.

Den 27 mars 1945 underrättade kapten Sven Frykman svenska UD om vad som var i görningen: "under hela dagens och morgondagens lopp är hela detachementet sysselsatt [med att] transportera omkring 2.000 tyska internerade från Neuengamme till Braunschweig för att bereda plats åt norrmän och danskar".

Detta pm visar på regeringens och Rödakorsledningens kallsinniga inställning till uppdraget. Dessa SS-övervakade förflyttningar av sjuka och döende fångar till de av nazisterna anvisade koncentrationslägren var ett brott mot Genèvekonventionerna och Röda korsets principer om opartiskhet och humanitet: "Röda korset gör ingen åtskillnad mellan nationalitet ... Enligt principerna om humanitet och icke-diskriminering borde alla människor få fullständig hjälp omedelbart. I de flesta nödsituationer är det omöjligt. Röda korset bör då ge den största hjälpen där hjälpbehovet är störst."

De fångar som kördes bort tillhörde lägrens allra svagaste. Deras fysiska uppenbarelse, som skuggor av forna människor, avslöjade nazismens ohyggliga brott mot mänskligheten. Det torde vara den främsta anledningen till att Max Pauly ville ha bort dem från sitt koncentrationsläger, före de allierades oundvikliga ankomst.

Att utforska dessa fångars identitet, liksom deras kollektiva öden efter att de "lastats av", låg uppenbarligen utanför det svenska ansvaret. I Röda korsets körjournaler finns flitigt antecknade uppgifter om körsträckor, klockslag, antalet fordon, drivmedel och annat, men ingenting om det humanitära tillståndet för de människor de just övergivit.

Det tog mig fyra år att klarlägga dessa förhållanden. Den första grundläggande förutsättningen var att jag måste söka mig bort från svenska arkiv och perspektiv. Redan i det norska källmaterialet blir frågan belyst ur andra vinklar. Norrmannen Odd Nansen var fängslad i Neuengamme när Svenska röda korset körde in med sina fordon i mars 1945. Han såg sina franska, ryska och polska medfångar mobilisera sina sista krafter i tron att de var räddade. "Alla dessa dödsmärkta muselmaner skiner upp av utsäglig glädje och förhoppning när de ser de vita bussarna uppställda inne i lägret. De trodde att de skulle få åka med. För många blev det helt enkelt för mycket, de klarade inte av känslan av vidunderligt hopp utan föll samman och dog - bokstavligen talat av glädje."

De faktiska uppgifterna om dessa fångar återfinns till viss del i tyska arkiv. På 1970-talet insamlades vittnesmål med överlevande från Neuengammelägret. I dessa samlingar hittade

jag ett antal berättelser från polska och franska före detta fångar som mot sin vilja kördes bort av svenska fordon. Besvikelsen bland dem var stor. Eftersom nazisterna var noggranna med att föra statistik kunde jag med hjälp av bevarade tyska listor jämföra antalet döda (som ökade lavinartat under krigets sista månader) i Neuengamme, med de läger dit fångarna lämnades av. Slutsatsen är att chansen till överlevnad minskade dramatiskt genom tvångsflyttningen med de vita bussarna.

Med visshet om att de överlevande kan tillföra värdefull kunskap om vad som hände deras kamrater sedan de vita bussarna vänt dem ryggen gav jag mig i väg till bland annat Frankrike. En fransk fångförening hjälpte mig. Franska vittnesmål, brev och dagböcker bekräftade min hypotes att de fransmän som trodde att Svenska röda korset kommit till deras undsättning i själva verket offrades till förmån för hjälp åt skandinaviska fångar.

Än i dag söker anhöriga sanningen bakom deras bortförande. En av dem är Sisy Dugué-Bravard i Argentan, Frankrike. Hennes far Robert Dugué kördes bort från Neuengamme trots att hans tillstånd inte klarade någon förflyttning. Han dog några dagar efter att de vita bussarna övergivit honom. Sedan dess försöker hans dotter förstå vad som hände: "Alltsedan 1945 ställer jag mig frågor, söker förklaringar till varför han övergavs i Braunschweig, vad hände? Jag var 22 år gammal, nu är jag 81 och vill alltså få en förklaring till varför han övergavs."

Mötet med franska överlevande och deras barn gav upphov till en annan obehaglig sanning. Folke Bernadotte och de vita bussarna var inte bara i mars 1945 involverade i byteshandel med människoliv, utan ända fram till krigsslutet, och regeringen i Stockholm gav direktiv om vilka fångar av rätt nationalitet som skulle räddas till Sverige.

Dessa, och andra, sanningar om Sveriges agerande under krigets sista månader har inte passat in i den officiella historieskrivningen. I min bok har jag gjort en systematisk genomgång av de tillfällen när man kritiserat eller försökt problematisera hjältebilden av Bernadottes vita bussar. Den visar att statsmaktens institutioner och språkrör alltid ingripit till aktionens försvar.

När den engelske historikern H R TrevorRoper 1953 hävdade att Bernadotte försummat judiska fångar, reagerade dåvarande regeringen med att tillsätta en statlig utredning som friade den svenska hjälten. Till uppdraget utsågs en tjänsteman ur de egna leden. Historikern och tillika arkivarien för UD:s arkiv Wilhelm Carlgren tog ett brett grepp om ämnet och presterade en historisk rapport som i många år betraktades som närmast fullödlig. Men komprometterande fakta och obehagliga uppgifter förtegs redan då, både byteshandeln och det besvärande faktum att Bernadotteexpeditionen utnyttjade rysk slavarbetskraft.

Det visar hur politisk känslig frågan var, och fortfarande är i Sverige. 1998 producerade journalisten Bosse Lindquist radioprogrammet "Ta judarna sist". Passande nog gav Svenska institutet strax därefter ut ett hjälteporträtt av Folke Bernadotte (delvis anpassat till radioinslaget, se GP 4/6-98), skrivet av Bernadottieforskaren Sune Persson.

Men om man på allvar gör sig besväret att granska och plocka isär beståndsdelarna från traditionell svensk historiekunskap och samtidigt lyfta fram bortglömda berättelser framträder andra och solkigare bilder av Sveriges berömda hjälpsats.

En jämförande studie mellan det samtida källmaterialet från 1945 och dagens historieskrivning visar till exempel på uppenbara skillnader i antalet räddade. 1945 angavs siffran i litteratur, klipp och dokument till 19.000, ett halvt sekel senare har den stigit till 30.000 (i läroböcker, uppslagsverk och vetenskapliga skrifter) - en överdriven och felaktig uppgift som räknar in de omkring 10.000 överlevande som kom till Sverige efter kriget.

En annan märkbar förändring i historieskrivningen rör kategorin fångar. I det sextio år gamla materialet framgår med all tydlighet att Svenska röda korset prioriterade hjälp åt dels danska och norska fångar i tyska koncentrationsläger, dels svenska kvinnor och deras barn bosatta i Tyskland. Dessa två kategorier utgjorde också flertalet av de räddade till Sverige.

Ändå har efterkrigstidens svenskar givits intrycket att de vita bussarna hör ihop med Förintelsen. Ett av de senaste exemplen är Internationella förintelsekonferensen i Stockholm år 2000 där statsminister Göran Persson poserar på bild framför de vita bussarna. Det politiska budskapet kunde inte vara tydligare: Sverige hjälpte Förintelsens offer.

En första artikel om tvångsförflyttningarna publicerade jag i Historieläraryrarnas förening årsskrift, 2002. Den kritiserades i samma tidskrift följande år av Sune Persson, som hävdade: "De svenska transportererna av 2.000 lägerfångar från Neuengamme räddade paradoxalt nog, tvärtom Lomfors antydning, ett stort antal av dem undan en säker död." I hans bok "Vi åker till Sverige. De vita bussarna 1945" har uttalandet modifierats, men den är likafullt ett exempel på hur Sveriges pragmatiska inställning under krigsåren inlemmats även i Perssons vetenskapliga orskning. "Transporterna var mardrömmar. Många fångar dog under resorna Men resorna gav ett glädjande resultat. Vid den allra sista resan berättade den tyske kommandanten att det i hans läger fanns 73 danskar."

Resultatet av många års försköning av det som verkligen skedde kring Bernadottes vita bussar är att en kompakt rökridå kommit att omge denna händelse i svensk nutidshistoria.

Ingrid Lomfors

2025-04-01 10:21

Mörka fläckar på de vita bussarna - DN.se

är historiker. Hon disputerade 1996 med avhandlingen "Förlorad barndom - återvunnet liv. De judiska flyktingbarnen från Nazityskland." Senare i vår ger hon ut boken "Blind fläck: Minne och glömska kring svenska Röda korsets hjälpinsats i Nazityskland 1945".

Vittnesmål hämtade ur Ingrid Lomfors bok, Blind fläck; minne och glömska kring svenska röda korsets hjälpinsats i Nazityskland 1945

Vittnesmål Åke Svensson:

Den svenske plutonchefen Åke Svensson vars truppenhet hade lämnat flera hundra norska och danska fångar i lägret, ger sin minnesbild av förhållandena i Neuengamme:

”Vid denna tidpunkt, då vår pluton genomfört sex resor till Sachsenhausen och endast en återstod, började det bli klart för oss att Neuengamme inte gärna kunde taga emot fler internerade. Genom olika källor kom det till överste Björcks kännedom att de nyanlända kommit i en ytterst obehaglig situation. Trångboddheten i lägret, som redan tidigare varit mycket stor, började nu bli fruktansvärd. I många baracker måste skandinaverna tränga ihop sig tre, fyra ända upp till fem i varje säng och även i övrigt var förhållandena synnerligen påfrestande.” **sid 60**

Vittnesmål Gottfrid Björck:

Överste Gottfrid Björck lär först ha tvekat inför förslaget från högre instans men efter en kort stund bestämt sig för att acceptera förslaget eftersom han fruktade att ett nej kunde riskera räddningsexpeditionen fortsatta arbete. I efterhand minnas han konsekvenserna med visst svårmod.

”Tyskarna kunde emellertid inte utföra transporten då de saknade transportmedel. Dr Rennau frågade mig därför om jag var villig att fullgöra den, vilket jag åtog mig. Efter en timme var detachementet i Neuengamme och ilastningen kunde påbörjas. Denna transport hör till de obehagliga minnena. Fångarna befunno sig i ett bedrägligt skick, och jag är övertygad om att flertalet av dem aldrig kommer att bli fullvärdiga människor.”

Sid 62

Plutonchef Åke Svensson skriver i boken, De vita bussarna (Stockholm1945):

”Det var alltså nödvändigt att några tusen internerade, som var av annan nationalitet än skandinavisk, flyttades över till andra läger. Så långt var allt gott och väl. Men tyskarna förklarade samtidigt att de på grund av den till bristningsgränsen belastade tyska transportapparaten inte hade möjlighet att själva ordna överflyttningen. Det begärde därför att detachementet skulle åtag sig dessa transporter. Detta var ett mycket obehagligt dilemma. Vi hade kommit till Tyskland för att hjälpa danskar och normän men absolut inte för att bistå tyskarna med att köra omkring andra offer från det ena lägret till det andra.” **sid 64**

Åke Svensson skriver även:

”Vi fick nu se hur tyskarna behandlade sina internerade i allmänhet, fransmän, belgare, holländare, polacker och ryssar. Det var något fruktansvärt. Denna gång måste tyskarna låta oss köra in i det egentliga lägret, då flertalet av passagerarna inte kunde gå det

obetydliga stycket från barackerna till landsvägen. Från dessa baracker föstes, knuffades och leddes ut en samling varelser, som knappast längre verkade mänskliga. Utmärklade till en grad som man inte skulle hållit för möjligt, ytterligare försvagade av höggradig dysenteri och andra sjukdomar, stapplade och kröp dessa arma människor in i våra bussar. Där fanns fullvuxna män av medellängd eller mera, som vägde trttio kilo. Där fanns individer, som var så kraftlösa att de inte hade nog styrka att hålla fast en brödkant. **Sid 65-66**

Helge Andersson minns:

När Helge Andersson senare i livet drar sig till minnes vad som hände under dessa transporter ser han framför sig >>bilden av besvikna ansiktsuttryck<<. Så länge fångarna befann sig i Röda Korsets bussar hade de tydligen ännu ett visst hopp. Det slocknade emellertid så fort de kom fram Hannover och koncentrationslägret i Braunschweig:

”Det var ännu mörkt. Fångarna togs emot av varelser som tydligen själva också var fångar, men i bättre kondition (kriminella fångar fick ofta basa över andra). De vrålade och skrek åt våra stackare, av vilka en del låg på golvet under bänkarna och hade svårt att ta sig ut. När alla som ännu var levande i min buss hade tagit sig ut, låg två kvar. De hade avlidit, av svaghet eller ihjältrampade. Det var likadant i flera av de andra bussarna. Mottagarna kom och släpade ut dem, dragande i armar och ben. De slängdes i en hög vid sidan om de levande, som ställdes upp i rader för att stappla till sina baracker. Mänskligt att döma var det nog inte många som lämnade lägret levande. Vi återvände till Friedrichsruh för att försöka sova och vila ut under dagen. Nästa kväll och natt upprepades ungefär detsamma med nya fångar. Jag och de flesta andra gjorde två sådana hemska resor. **Sid 75**

Intervju med Pierre Vignes, fransk fånge som flyttades från Neuengamme för att ge plats åt skandinaviska fångar.

”En kamrat vars brits stod närmast fönstret vaknade och tittade ut. Andra fångar strömmade till. Plötsligt stelnade de av häpnad av vad de såg på vägen. En av dem vände sig emot oss andra och vinkade. Han sa: >>Kom och titta.<< I flera minuter hörde vi motorljud. Vi kunde inte tro våra ögon. Där nere på vägen, 20 meter från vår byggnad, såg vi en oavbruten kolonn av fordon märkta med Röda Korsets symbol. När jag kom till fönstret hade de första bussarna redan passerat förbi. När vi såg kolonnen närma sig entrén till lägret blev vi stumma. Vi frågade oss själva om vi drömde. När det sista fordonet hade försvunnit ur vår åsyn kunde vi börja tala igen. Några sa rakt ut vad vi andra tänkte: >>Röda Korset har kommit!<< Vi fylls av glädje. Några börjar dansa. Andra säger: >>Kriget är slut.<< Vi fyratiden på eftermiddagen kom några fångar från administrationen. De såg mycket högtidliga ut, som om de skulle förrätta en gudstjänst. De sa: >>Klä på er och gå ut.<< **sid 82**

På sommaren 1991 intervjuades Josef Lewczuk: i sitt hem i Warszawa av en tysk forskare. Från Minnesarkivet KZ-Gedenkstätte Neuengamme. Oral history nr 1173

Lewczuk: -Jag hade diarré, en typisk fängelsesjukdom.

Intervjuaren: -Ja, ja.

Lewczuk: -Det kom en tysk officer. Han valde ut fångar. Vi var nakna allihop.

Intervjuaren: -Ja.

Lewczuk: -Vi fick sätta på oss civila kläder igen. Vilken angenämsyn! Där std bussarna! (svag röst) Stilla! Vi tog plats i bussarna och föreställde oss att de skulle föra oss någonstans till Sverieg eller till Schweiz. **Sid84**

År 1991 intervjuades Edmond Mahieu i sitt hem i Paris av en tysk forskare. Från Minnesarkivet KZ-Gedenkstätte Neuengamme. Oral history nr 1551

Mahieu: -Det var i Neuengamme. Jag såg Svenska Röda Korsets bussar. De kom för att hämta oss. Men det visade sig att det var en illusion. När man såg bussarna frå Svenska Röda Korset, ja, hoppades i alla fall, att de skulle ta oss i riktning mot Göteborg eller Malmö. Men de tog oss i riktning mot Watenstedt.

Intervjuaren: -Ja.

Mahieu: -De svenska bussarna, de gav oss ingenting att äta, ingeting att äta. Ni vet, på den tiden betydde minsta lilla brödmula mycket. Ja, det var lika med guld. Men det blev ingenting. Detta var den första besvikelsen.

Intervjuaren: -Ja.

Mahieu: -Och sedan när vi kom fram till Watenstedt, släppte de av oss vid ett annat koncentrationsläger. **Sid 90**

Pierre Brunet, ordförande för en fransk fångförening som samlar vittnesmål och ger ut boken Les martyrs de Neuengamme, le camp méconnu, skriver:

Under transporterna av >>muselmaner<<(de döende fångarna kallades så för att de låg på knä utan förmåga att kunna resa sig upp) från Schonungsblock (Sjukstugan) i Neuengammelägret är den mest osannolika scenen den där Svenska Röda Korsets bilar uppträder. Till följd av greve Folke Bernadottes försök att hos Himmler utverka hjälp för deporterade, formeras en kolonn i Neuengamme under ledning av svenskar omgivna av en SS-trupp. Med tanke på situationen vid fronten borde den normala reträttriktningen ha varit norrut, men i stället sätter kolonnen sig i rörelse mot söder och korsar Elbe. De deporterade, som fullständigt utmattade, börjar darra av hopp: De vefinner sig i Röda Korsets händer och tror att de är räddade. Men sedan man har kört genom den lilla staden Bergen hejdar SS-trupperna kolonnen på vägen mot Walle och tvingar de deporterade att stiga av inför svenskarnas åsyn. De har blivit lurade. De kan heller inte se infarten till detta >>viloläger<< eftersom den är belägen längre in i skogen. **Sid 93**

Pierre Vignes vittnesmål om hur många som överlevde efter transporten

”Vi som överlevde Watenstedt efter en ohygglig transport från Watenstedt ravensbrück (judenlager), ett litet läger vid sidan av kvinnolägret, blev befriade av sovjetiska trupper. Vi var då bara några få överlevande från Vita bussarna.”

Sammantaget visar de överlevandes vittnesmål och berättelser att endast ett fåtal fångar ur den grupp som transporterades från Neuengamme Svenska Röda Korset klarade sig fram till befrielsen. Flertalet dog under färden med bussarna, i Watenstedt eller i samband med dödsmarschen till Ravensbrück. **Sid 105**

Källa: Lomfors, Ingrid, *Blind fläck: minne och glömska kring svenska Röda korsets hjälpinsats i Nazityskland 1945*, Atlantis, Stockholm, 2005